

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.2.28>

PRZESŁANKI POWSTANIA RETROSPEKTYWNEJ ANALIZY UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH SĘDZIÓW

Vladyslav Kostenko

sędzia

Sąd Rejonowy miasta Sumy (Sumy, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-5031-6260

Kostenko@gmail.com

Adnotacja. Znaczenie tego artykułu polega na tym, że ścieżka, którą w procesie swego rozwoju przeszedł nasz kraj, a także światowe doświadczenia, wskazują, że właściwe zabezpieczenie społeczne obywateli jest jednym z priorytetów każdego państwa, w tym Ukrainy. Ubezpieczenie społeczne sędziów w tym kontekście nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ sędziowie muszą być nie tylko finansowo zabezpieczeni przed wystąpieniem ryzyka społecznego, takiego jak choroba, niepełnosprawność lub starość, ale także uzyskać dodatkowe gwarancje od państwa wynikające z ich statusu, funkcji pracy i roli, jaką ich działalność odgrywa dla funkcjonowania państwa. W artykule przeanalizowano specyfikę powstania retrospektywnej analizy ubezpieczeń społecznych sędziów. Określono najważniejsze wydarzenia dla kształtowania zabezpieczenia społecznego sędziów. Wyjaśniono cechy etapów założenia powstania retrospektywnej analizy zabezpieczenia społecznego sędziów.

Słowa kluczowe: przesłanki powstania, analiza retrospektywna, ubezpieczenie społeczne, sędziowie, prawo socjalne.

PREREQUISITES FOR THE ORIGIN OF RETROSPECTIVE ANALYSIS SOCIAL SECURITY OF JUDGES

Vladyslav Kostenko

Judge

Kovpakivsky District Court of Sumy (Sumy, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5031-6260

Kostenko@gmail.com

Abstract. The relevance of the article is that the path that our country has taken in the process of its development, as well as world experience, show that proper social security of citizens is one of the priority tasks of every state, including Ukraine. The social security of judges in this context acquires a special meaning, because judges must not only be financially secure from the occurrence of such social risks as illness, disability or old age, but also receive additional guarantees from the state due to their status, job function and role.

Plays their activity for the functioning of the state. In the article the specifics of the emergence of a retrospective analysis of social security of judges are analyzed. The main events for the formation of social security of judges are identified. The peculiarities of the stages of the precondition for the emergence of a retrospective analysis of judges' social security have been clarified.

Key words: preconditions of origin, retrospective analysis, social security, judges, social legislation.

ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ

Владислав Костенко

суддя

Ковпаківського районного суду міста Суми (Суми, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-5031-6260

Kostenko@gmail.com

Анотація. Актуальність статті полягає у тому, що шлях, який у процесі свого розвитку пройшла наша країна, а також світовий досвід, свідчать про те, що належне соціальне забезпечення громадян є однією із основних задач кожної держави, у тому числі й України. Соціальне забезпечення суддів у цьому контексті набуває особливого змісту, адже судді мають бути не лише матеріально забезпеченими від настання таких соціальних ризиків, як хвороби, інвалідність чи старість, а й отримати від держави додаткові гарантії, зумовлені їхнім статусом, особливості трудової функції та роллю, яку відіграє їхня діяльність для функціонування держави.

У статті проаналізовано специфіку зародження ретроспективного аналізу соціального забезпечення суддів. Визначено основні події для формування соціального забезпечення суддів. З'ясовано особливості етапів і передумов зародження ретроспективного аналізу соціального забезпечення суддів.

Ключові слова: передумови зародження, ретроспективний аналіз, соціальне забезпечення, судді, соціальне законодавство.

Вступ. Той шлях, який у процесі свого розвитку пройшла наша країна, а також світовий досвід, свідчать про те, що належне соціальне забезпечення громадян є однією із основних задач кожної держави, у тому числі й України. Соціальне забезпечення суддів у цьому контексті набуває особливого змісту, адже судді мають бути не лише матеріально забезпеченими від настання таких соціальних ризиків, як хвороби, інвалідність чи старість, а й отримати від держави додаткові гарантії, зумовлені їхнім статусом, особливістю трудової функції та роллю, яку відіграє їхня діяльність для функціонування держави.

Міжнародні стандарти у сфері судочинства закріплюють вимоги до держав щодо забезпечення суддів усіма необхідними засобами для належного здійснення ними правосуддя. Наприклад, пункт 33 Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя 1983 року (Montreal Universal Declaration of Independence of Justice, 1983) встановлює, що найвищим пріоритетом держави є забезпечення судів адекватними засобами для належного відправлення правосуддя, включаючи матеріальні засоби та приміщення, які створювали б відповідні умови для незалежної, гідної та ефективної роботи суддів, належний судовий та адміністративний персонал і достатній поточний бюджет, а в рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Про незалежність, дієвість та роль суддів» № (94) 12 від 13.10.1994 (Recommendation № (94) 12 “Independence, effectiveness and role of judges”, 1994) підкреслено обов’язок держави забезпечити, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе.

Аналогічне положення міститься в Європейській хартії про Закон «Про статус суддів» 1998 року (European Charter on the Law on the Status of Judges, 1998), у якій встановлено, що розмір винагороди може залежати від стажу судді, характеру виконуваних суддею посадових обов’язків, а також від важливості завдань, покладених на суддів, причому оцінка вказаних чинників повинна здійснюватися на умовах гласності.

Зазначені стандарти знайшли своє закріплення і в чинному законодавстві про статус суддів в Україні. Зокрема, Розділ IX Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (On the judiciary and the status of judges, 2016) містить положення, присвячені встановленню структури та розміру суддівської винагороди, забезпеченню житлових умов судді, державного захисту суддів і членів їхніх сімей, соціального страхування судді. Однак не на кожному історичному етапі соціальне забезпечення суддів мало такий вигляд.

Так, перша редакція Закону України «Про статус суддів» від 15.12.1992 № 2862-XII (On the status of judges, 1992) встановлювала більший розмір вихідної допомоги судді, який пішов у відставку; судді мали право на додаткову житлову площу (а не на забезпечення службовим житлом, як це передбачено чинним законодавством); цим нормативно-правовим актом також передбачалося право суддів на позачергове владштування дітей у дошкільні заклади і позачергове встановлення квартирного телефону; судді мали право на придбання на пільгових умовах жилих приміщень комунального фонду зі знижкою на 50% їх вартості та на одержання кредитів на індивідуальне й кооперативне житлове будівництво з погашенням наданої позики за рахунок відповідних бюджетів; судді за рахунок державного бюджету надавалися путівка на санаторно-курортне лікування тощо. Чинний стан соціального забезпечення суддів є відображенням його еволюції протягом попередніх етапів та епох, а тому питання його генезису є важливим для встановлення розуміння його сутності та прогнозування напрямів його подальшого розвитку.

Історичний розвиток судової системи, гарантії принципу незалежності суддів, їх соціальний захист, законодавство про судоустрій (у тому числі й те, яке нині втратило чинність) розглядали у своїй праці багато вчених: Т.В. Галайденко, В.О. Гринюк, М.А. Дідиченко, Б.С. Желік, Г.А. Зуб, Н.Д. Квасневська, В.М. Кравчук, О.М. Лазаревський, І.В. Назаров, О.М. Овчаренко, Н.В. Охотницька, О.Є. Пилипенко, М.Д. Савенко, В.М. Сивак, В.С. Тарасенко, С.Г. Штогун та інші. Однак комплексні дослідження цього питання наразі у науковій літературі нашої держави відсутні, а тому здійснення дослідження генезису соціального забезпечення суддів дозволить заповнити одну із наявних теоретичних прогалин у вітчизняній теорії судоустрою.

Основна частина. Історично соціальне забезпечення пов’язувалося із допомогою хворим і немічним особам. У часи Середньовіччя соціальне забезпечення населення здебільшого здійснювалося правителями держав у формі милостині, членами родин, церквами, громадами. Лише у другій половині XIX ст. завдяки розвитку промисловості відбувся повний перехід соціального забезпечення під контроль держави і зміна його розуміння як інструменту захисту прав та інтересів робітників і службовців на випадок хвороби, інвалідності, старості.

Засновником системи державного соціального забезпечення є німецький канцлер Отто фон Бісмарк, який вперше в історії розробив закони про медичне страхування, страхування на випадок інвалідності, страхування у разі настання нещасних випадків, про пенсію. Запровадження соціального забезпечення робітників здійснювалося із подвійною метою: привернення симпатій робітників і підвищення продуктивності їхньої праці. Поступово інститути соціального забезпечення були впроваджені і у службову сферу, згодом вони поширилися і на службовців (Zazerin, 2013: 109). Оскільки впровадження цього інституту позитивно відобразилося і на захисті прав та інтересів робітників, і на авторитеті Отто фон Бісмарка серед населення, елементи соціального забезпечення почали впроваджуватися й у законодавствах інших держав.

Землі сучасної України на той момент перебували у складі кількох держав, тому поява соціального забезпечення населення на кожній із них відбувалася у різний період. Наприклад, на українських територіях, які перебували в складі Австро-Угорської імперії, соціальне забезпечення робітників було запроваджено фактично у цей самий період – у другій половині XIX ст. Цей інститут було запроваджено у гірничій і залізничній сферах та щодо захисту праці жінок і дітей. Також почали створюватися профспілки, які виконували роль посередників для представництва професійних інтересів робітників і службовців. Запроваджувалося обов’язкове страхування робітників від нещасних випадків на виробництві, страхування на випадок хвороби, обов’язкове пенсійне та інвалідне страхування службовців.

Щодо українських земель, які перебували у складі Російської імперії, то подібні процеси на її землях розпочалися значно пізніше. Як зазначає К.С. Зазерін, напередодні Жовтневого перевороту в Російській імперії було запроваджено обов'язкове страхування на випадок хвороби, а подальший розвиток цього інституту відбувався вже після 1917 року. Законодавство про соціальне забезпечення було запроваджене значно пізніше і в інших країнах, у складі яких перебували українські землі (Польща, Румунія, Чехословаччина) (Zazerin, 2013: 109).

На основі наведеного зробимо такі висновки: 1) виникнення соціального забезпечення населення на сучасних українських землях відбувалося нерівномірно, починаючи з другої половини XIX ст.; 2) на етапі зародження соціального забезпечення робітників не йшлося про соціальне забезпечення суддів як окремий інститут, адже соціальне забезпечення поступово поширювалося на робітників, жінок, дітей, осіб пенсійного віку; 3) соціальне законодавство тих держав, у складі яких перебували українські землі, в цей період урегульовувало соціальне забезпечення робітників, жінок, дітей, осіб пенсійного віку, а про соціальне забезпечення суддів як самостійний інститут ще не йшлося.

Відлік історії судової системи та соціального забезпечення суддів у науковій літературі прийнято вести із 17 березня 1917 року, що варто пов'язати зі створенням Української Народної Республіки та Центральної Ради як її представницького органу. Аналізуючи цей період із точки зору розвитку правового регулювання соціального забезпечення суддів, зробимо висновок, що загалом він відбувся без особливих змін у цьому напрямі, адже Центральна Рада за період своєї діяльності так і не прийняла жодного нормативно-правового документа, який унормував би статус суддів в Україні протягом 1917-1918 рр. (Kovbasiuk, 2012: 103–104). Однак такі спроби мали місце, вони були досить конкретними.

Метою створення Центральної Ради було встановлення автономної Української Республіки та парламенту, який би дозволив затвердити керуючий режим як демократичний. Ухвалений 7(20) листопада 1917 року третій Універсал Центральної Ради (Third Universal of the Ukrainian Central Council, 1917) закріплював положення, згідно яких «суд на Україні повинен бути справедливий, відповідальний духові народу». З цієї метою на Генеральне Секретарство Судових Справ було покладено обов'язок «упорядкувати судівництво і привести його до згоди з правними поняттями народу».

Як підкреслює І.В. Назаров, Генеральне Секретарство судових справ було підпорядковане Генеральному Секретаріатові України (уряду), тому про незалежність судової влади не йшлося (Nazarov, 2010: 19). Аналізуючи положення про «заходи упорядкування судівництва», звернемо увагу на те, що спеціальне законодавство про судоустрій у цей період не було прийняте, втім окремі положення містилися у Статуті про державний устрій, права і вольності УНР (The Constitution of the Ukrainian People's Republic, 1918), ухваленому Українською Центральною Радою 29 квітня 1918 року.

Так, очільником судової влади, згідно із пунктом 25, вважався Генеральний Суд (вища судова інституція). На нього покладалися повноваження щодо здійснення правосуддя над членами Всенародних Зборів і міністрів, виконання касаційних функцій для всіх судів Республіки. Цей статус закріпив такі ознаки як виключність та деякі вияви повноти судової влади (Constitutions and constitutional acts of Ukraine (history and modernity): 57). Також на Суд УНР було покладено повноваження щодо засвідчення результатів виборів і законопроектів, які подавалися до нього громадянами для подальшої передачі до Всенародних Зборів.

Розділ VI цього нормативно-правового акту було повністю присвячено судоустрою Української Народної Республіки. Встановлювалося, що судочинство в державі здійснюється від імені Української Народної Республіки. Судові провадження були відкритими та здійснювалися усно. Провадження в рамках цивільного, кримінального та адміністративного судочинства здійснювалися виключно судовими установами. Рішення Судів Української Народної Республіки не могли бути змінені жодною іншою державною інституцією.

Звернемо увагу на те, що у проаналізованому Статуті про державний устрій, права і вольності УНР (The Constitution of the Ukrainian People's Republic, 1918) увага законодавця не приділялася ані питанням соціального захисту суддів, ані питанням соціального захисту інших громадян. Тобто, заклавши законодавчі основи судоустрою, законодавець Української Народної Республіки проігнорував будь-які питання, пов'язані із соціальним забезпеченням суддів. Формулювання, закріплене в Третньому Універсалі УЦР (Third Universal of the Ukrainian Central Council, 1917) про те, що на Генеральне Секретарство Судових Справ покладено обов'язок щодо урегулювання судочинства, по суті не знайшло свого відображення у нормативно-правовій формі. На цьому історичному етапі проаналізовані вище норми залишилися єдиними, якими здійснювалася регламентація питань судочинства та статусу суддів.

Перший етап генезису соціального забезпечення суддів окреслимо в хронологічних рамках другої половини XIX ст. – 1918 року. Він характеризується такими особливостями:

1) відбулося становлення інституту соціального забезпечення населення, який, втім, ще стосувався суддів, а був дотичним до робітників, жінок, дітей, осіб пенсійного віку;

2) під час нетривалого існування Української Народної Республіки Українською Центральною Радою було прийнято низку норм, присвячених судоустрою у цій державі, однак правовий статус суддів урегулювався виключно у контексті їхніх обов'язків і компетенцій;

3) спеціальне законодавство про судоустрій і статус суддів було відсутнє, хоча перед компетентними органами було поставлено задачу належним чином урегулювати питання судоустрою.

Початок наступного етапу пов'яжемо із утворенням у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік Української Радянської Соціалістичної Республіки як комуністичної державно-політичної формації, яка стала результатом збройної агресії більшовицької Росії за допомогою місцевих більшовиків проти Укра-

їнської Народної Республіки (Markus, 1980: 3389). Радянською владою відразу було прийнято Конституцію Української Соціалістичної Радянської Республіки від 10.03.1919 (Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic, 1919), у якій, на відміну від Статуту про державний устрій, права і вольності УНР (The Constitution of the Ukrainian People's Republic 1918), жодної норми не було присвячено питанням судочинства. Оскільки цей нормативно-правовий акт не встановлював гарантій принципу незалежності суддів, взагалі незалежність суду від інших гілок влади не була закріплена, то соціальне й матеріальне забезпечення суддів як однієї з гарантій незалежності також не існувало.

У ці часи простежувався тісний зв'язок законодавства Української Радянської Соціалістичної Республіки, його відповідність і підпорядкованість актам радянської судової системи. Серед таких нормативно-правових актів варто зазначити Декрети про суд (Декрет № 1, Декрет № 2 і Декрет № 3), що по суті стали першими спеціальними нормативно-правовими актами радянської епохи, якими була здійснена регламентація організації судової системи.

Так, Декрет № 1 було видано 16 (29) листопада 1917 року. Ним було скасовано стару систему правосуддя (у тому числі усі суди, які існували до прийняття цього Декрету) та утворено місцеві суди, що обиралися «на підставі прямих демократичних виборів, до призначення таких виборів тимчасово – районними і волосними, а де таких немає – повітовими, міськими і губернськими Радами робітничих, солдатських і селянських депутатів». До них обиралися один постійний суддя і два тимчасові засідателі. Зміст Декрету № 1 про суд було повністю присвячено організаційним питанням ліквідація та утворення судів, тож урегулювання соціального забезпечення суддів на той момент було не на часі.

Декрет № 2, виданий ВЦВК і РНК РСФРР 20 листопада 1918 року, проголосив створення окружних судів, народних судів і Верховного судового контролю (Hryniuk, 2012: 2). Зміст цього нормативно-правового акту здебільшого мав процесуальний характер. Його норми здійснювали регламентацію питань функціонування окружних народних судів, апеляційного та касаційного перегляду рішень окружних народних судів, верховного судового контролю, підсудності справ, судових витрат тощо. Тобто, зміст Декрету № 2 про суд був близьким до змісту сучасних процесуальних кодексів.

Декрет № 3, виданий РНК РРФСР 20 липня 1918 року, розмежував підсудність між місцевими та окружними народними судами, розширив компетенцію місцевих судів, створив касаційні суди, а також визначив, що суди повинні керуватися декретами Радянського уряду і соціалістичною совістю. Також було розширено компетенцію місцевих судів (Shemshuchenko, 2002).

Отже, вказані Декрети по суті стали основою для перших законів про суд, виданих в Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Вони ще не були законодавством про судоустрій і статус суддів у сучасному розумінні, а за змістом нагадували процесуальні кодекси. Однак важливим є те, що таким чином було дано старт для регламентації суддівської діяльності у спеціальному порядку.

У 1918 році було прийнято ще два документи, які мали велике значення для здійснення судочинства в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (Shemshuchenko, 2002). Першим із них, а саме постановою ЦВК Радянської України «Про введення народного суду на Україні» від 4 (17) січня 1918, було запроваджено народні суди як основну ланку судової системи Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Української Радянської Соціалістичної Республіки, а також незалежної України до 1994 року. Декретом РНК УСРР «Про суд» від 14 лютого 1919 року було ліквідовано усі раніше діючі суди, а також Декрети про суд (Декрет № 1, Декрет № 2 і Декрет № 3) та затверджено Положення про народні суди і революційні трибунали УСРР. По суті цим було проголошено нову судову систему, яка передбачала утворення в Українській Радянській Соціалістичній Республіці двох самостійних судових систем: народних судів і революційних трибуналів.

Проаналізувавши вказані реформи, зробимо висновок, що розуміння тогочасною владою того, якою має бути судова система в Союзі Радянських Соціалістичних Республік, було досить нестабільним і неоднозначним, адже по суті протягом двох років було скасовано апеляційне та касаційне оскарження рішень судів першої інстанції, а потім відновлено. Було кардинально змінено систему судів, їхні назви та обсяг повноважень. З кожним наступним нормативно-правовим актом суди ставали все більше підконтрольними владі та залежними від неї. У контексті теми нашого дослідження підкреслимо, що стабільною залишалася відсутність у цих актах будь-яких норм щодо соціального забезпечення осіб, які здійснювали правосуддя.

Протягом 1917-1921 рр. у Союзі Радянських Соціалістичних Республік було прийнято низку Декретів, які урегулювали питання соціального забезпечення населення, насамперед робітників. Наприклад, 23 листопада 1917 року РНК прийняла Декрет «Про збільшення пенсій робітникам, які постраждали від нещасних випадків», яким було зафіксовано право робітників на отримання матеріальної допомоги від держави, а 24 грудня 1917 року ВЦВК і РНК затвердили «Положення про страхування на випадок безробіття», яким вперше у світі було введено соціальне забезпечення безробітних, яке поширювалося на всіх малозабезпечених робітників і службовців, які працювали за наймом (Pulypenko, 2012: 278).

Очевидно, що прийняття таких нормативно-правових актів не відображалось на соціальному забезпеченні суддів, оскільки їхній зміст насамперед стосувався осіб робітничих професій. Втім, деякі із прийнятих нормативно-правових актів все ж частково закріплювали соціальні гарантії суддів. Так, Декретом РНК «Про соціальне забезпечення робітників і службовців та членів їхніх сімей» від 21 січня 1921 року (On social security of family members of workers and employees, 1921) були внесені зміни і доповнення до діючих декретів і постанов щодо соціального забезпечення.

Зокрема, декретом передбачалося надання допомоги у разі втрати працездатності та при догляді за дітьми до 12-річного віку; одноразової допомоги для догляду за новонародженою дитиною, яка встановлювалася

у розмірі місячної допомоги; пенсії в разі смерті годувальника, які встановлювалися у таких розмірах: на одну особу – у розмірі половини найменшої тарифної ставки; допомоги членам сімей військових і мобілізованих за трудовою повинністю (Рулупенко, 2012: 279). Попри те, що норми, які урегульовували соціальне забезпечення суддів, на той момент не існували, зазначимо про поступову появу соціального забезпечення службовців. Загалом система соціального забезпечення з кожним роком все більше нагадувала її сучасний стан.

Конституція Української СРР від 15 травня 1929 року (Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic, 1929) не передбачала жодних положень, які стосувалися судової влади чи судових органів або їхнього соціального забезпечення, втім вже у Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30 січня 1937 року (Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, 1937) питанням судоустрою було присвячено окремий Розділ IX «Суд і прокуратура». Відповідно до нього правосуддя в УРСР здійснювалося Найвищими Суди УРСР та Молдавської АРСР, обласними судами, судами адміністративних округів, спеціальними судами СРСР і народними судами. Судді обиралися на 5 років (народні судді – на 3) та відповідно до статті 111 були незалежними й підкорялися виключно законам.

На нашу думку, закріплення в Основному Законі принципу незалежності суддів стало однією з передумов для подальшого виникнення й розвитку спеціального забезпечення суддів, адже незалежність суддів потребує особливого порядку їхнього призначення та звільнення, заборони будь-якого впливу на суддів, забезпечення безпеки суддів і членів їхніх сімей, створення належних фінансових умов, а також надання правового і соціального захисту. В подальшому ці питання поступово вирішувалися законодавцем, проте на це було витрачено не одне десятиліття.

У Союзі Радянських Соціалістичних Республік продовжувалося становлення системи соціального забезпечення. Наприклад, 5 лютого 1955 року було затверджено Положення про порядок призначення і виплати допомог за державним соціальним страхуванням (Stashkiv, 2016: 626–628), а 14 липня 1956 року Верховною Радою СРСР було прийнято Закон СРСР «Про державні пенсії» (About state pensions, 1956). Тобто, система соціального забезпечення населення все більше наближалася до її сучасного вигляду, проте це все ще не відображалось на стані соціального забезпечення суддів.

У цей період фактично завершилося створення радянської системи соціального забезпечення робітників і службовців. 1 жовтня 1956 року, окрім Закону СРСР «Про державні пенсії» (About state pensions, 1956), вступила в дію й постанова Ради Міністрів СРСР «Про порядок призначення і виплати державних пенсій» (On approval of the Regulations on the procedure for assigning and paying state pensions, 1972). Як зазначає О.Є. Пилипенко, в Союзі Радянських Соціалістичних Республік на той момент функціонували й інші постанови Уряду СРСР, якими призначалися пенсії за вислугу років, пенсії працівникам науки у зв'язку зі старістю, пенсії офіцерському складу Радянської армії, персональні пенсії громадянам, які мають особливі заслуги перед державою, а їхнім сім'ям – у зв'язку із втратою годувальника (Рулупенко, 2012: 281).

У зв'язку зі створенням колгоспів, в СРСР було прийнято низку спеціальних нормативно-правових актів, які урегульовували соціальне забезпечення цієї категорії громадян (Закон СРСР від 15 липня 1964 року «Про пенсії і допомоги членам колгоспів», Положення про порядок призначення і виплати пенсій членам колгоспів від 17 жовтня 1964 року № 859, Положення про порядок призначення і виплати допомог у зв'язку з вагітністю і пологами жінкам-членам колгоспів від 4 листопада 1964 № 915 тощо.

Було урегульовано питання соціального забезпечення військовослужбовців і членів їхніх сімей, зокрема, 1 січня 1964 року постановою Ради Міністрів СРСР від 25 жовтня 1963 року було впроваджено допомогу на дітей військовослужбовців строкової служби, яка призначалася дружинам солдатів, матросів, сержантів і старшин строкової служби (Рулупенко, 2012: 281). Усе наведене вище свідчить про те, що спеціальні порядки, які урегульовували соціальне забезпечення окремих категорій населення, набували все більшого поширення. Все частіше законодавець приймав спеціальне законодавство, тому регламентація соціального забезпечення суддів була лише справою часу.

20 квітня 1978 року Верховна Рада УРСР прийняла Конституцію (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (The Constitution of Ukraine, 1978), у змісті якої, як і в попередньому Основному Законі, окремий розділ було присвячено питанням правосуддя. Статтею 149 було встановлено, що правосуддя в Українській РСР здійснюється тільки судом, судді і народні засідателі є незалежними і підкоряються лише законам, але є відповідальними перед виборцями або органами, які їх обрали, звітують перед ними і можуть бути ними відкликани у встановленому законом порядку.

Судами Української РСР у статті 149 було визначено Верховний Суд Української РСР, обласні суди, Київський міський суд, районні (міські) народні суди, а за змістом статті 151 Верховний Суд Української РСР визначався найвищим судовим органом Української РСР і здійснював нагляд за судовою діяльністю судів республіки. Статтею 153 знову було встановлено незалежність суддів. Цей принцип знайшов свій розвиток із прийняттям 4 липня 1989 року Закону СРСР «Про статус суддів в СРСР» № 328-I (On the status of judges in the USSR, 1989).

Зазначимо про прогресивність цього нормативно-правового акту, в якому було передбачено низку гарантій незалежності суддів, їхню недоторканність, недопустимість втручання у роботу. Однак у контексті нашого дослідження найголовнішим є те, що в його змісті з'явилася регламентація матеріального та соціального забезпечення суддів. Стаття 20 Закону СРСР «Про статус суддів в СРСР» від 04.08.1989 № 328-I (On the status of judges in the USSR, 1989) містила таку норму: «1. Заробітна плата для суддів встановлюється з урахуванням кваліфікаційної атестації. Порядок призначення і розміри доплат до посадового окладу за кваліфікацію,

а також пенсійного забезпечення суддів встановлюються законодавством Союзу РСР і союзних республік. 2. Місцеві Ради народних депутатів зобов'язані не пізніше як через шість місяців після обрання судді забезпечити його благоустроєним жилим приміщенням у вигляді окремої квартири або будинку».

Із наведеного вбачається, що статус і значимість суддів для влади зросла настільки, що розмір їхньої заробітної плати та пенсійного забезпечення регулювався законодавством. Також усіх суддів мали забезпечити квартирами незалежно від їхнього місця проживання до обрання. По суті, саме прийняття цього нормативно-правового акту і є моментом зародження соціального забезпечення суддів в Україні. Якщо на попередніх історичних етапах, незважаючи на розвиток права соціального забезпечення, проблеми соціального забезпечення суддів ігнорувалися законодавцем, то починаючи із 1989 року вирішення житлового питання трансформувало соціальне забезпечення суддів в одне із найсуттєвіших за радянської епохи порівняно з іншими громадянами.

Другий етап генезису соціального забезпечення суддів можна окреслити хронологічними рамками 1919-1989 років. Цей етап характеризується такими особливостями у контексті тематики нашого дослідження:

1) протягом усього етапу законодавець розвивав систему судоустрою, прийнявши при цьому низку нормативно-правових актів у цій сфері, що окреслили статус суддів у тогочасній державі та їхню незалежність від будь-яких впливів (яка при цьому на практиці була досить умовною);

2) починаючи з 1919 року в Союзі Радянських Соціалістичних Республік стрімко розвивалася система соціального забезпечення, яка еволюціонувала в напрямі надання окремим категоріям громадян спеціальних соціальних гарантій (робітникам, службовцям, військовим, членам колгоспів);

3) попри те, що фактично весь розглянутий етап соціальне забезпечення суддів було відсутнім, завдяки реформі 1989 року судді отримали гарантії спеціального матеріального, пенсійного та житлового забезпечення, що водночас зробило їхнє соціальне забезпечення одним із найдосконаліших на той момент.

Висновки. У статті проаналізовано специфіку зародження ретроспективного аналізу соціального забезпечення суддів. Визначено основні події для формування соціального забезпечення суддів. З'ясовано особливості етапів і передумови зародження ретроспективного аналізу соціального забезпечення суддів.

Список використаних джерел:

1. Гринюк В.О. Суд радянської доби. Часопис Національного університету «Острозька академія». 2012. № 2(6). С. 1–15.
2. Державна служба : підручник: у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; редкол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), О.Ю. Оболенський (заст. голови), С.М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. К.; Одеса : НАДУ, 2012. Т. 1. 372 с.
3. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» : міжнародний документ від 10.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text.
4. Зазерін К.С. Правове регулювання соціального забезпечення державних службовців. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2013. Вип. 05. Том 01. С. 108–111.
5. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. С. 397.
6. Конституція України : Закон від 20.04.1978 № 888-IX. Відомості Верховної Ради УРСР. 1978. № 18. Ст. 268.
7. Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки : історичний документ від 30.01.1937. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001/ed19370130#Text.
8. Конституція Української соціалістичної радянської республіки : Постанова XI Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів від 15 травня 1929 року. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1929.html>.
9. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) : історичний документ від 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>.
10. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 року) : історичний документ від 10.03.1919. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text>.
11. Маркусь В. Українська Советська Соціалістична Республіка. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-II). Париж, Нью-Йорк, 1980. Т. 9. С. 3200–3600.
12. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя : міжнародний документ від 01.01.1983. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU83323.html.
13. Назаров І.В. Історичні особливості формування судової системи України. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Харків : Право, 2010. Вип. 19. С. 12–22.
14. Пилипенко О.Є. Формування права соціального забезпечення в Україні: історичний аспект. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2012. Вип. 4. С. 277–283.
15. Про державні пенсії : Закон СРСР від 14.07.1956. Ведомости Верховного Совета. 1956. № 15. Ст. 313.
16. Про затвердження Положення про порядок призначення і виплати державних пенсій : Постанова Ради Міністрів СРСР від 03.08.1972 № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0590400-72#Text>.
17. Про соціальне забезпечення членів родин робітників і службовців : Постанова РНК УРСР від 12 квітня 1921 року. УРСР, 1921 рік. № 6. Ст. 177.
18. Про статус суддів в СРСР : Закон СРСР від 04.08.1989 № 328-I. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328400-89#top> (дата звернення 15.02.2020).
19. Про статус суддів : Закон України від 15.12.1992 № 2862-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 8. Ст. 56.
20. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. С. 7. Ст. 545.

21. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість і роль суддів» : міжнародний документ від 13.10.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text.
22. Шашків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.
23. Третій Універсал Української Центральної Ради, 1917. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html>.
24. Юридична енциклопедія: у 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. Т. 2. 720 с. URL: https://leksika.com.ua/13291205/legal/dekrety_pro_sudi.

References:

1. Hryniuk V.O. (2012). Sud radianskoi doby [The court of the Soviet era]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu }Ostrozka akademiiia". Journal of NUOA. Law Series, 2(6), 1-15* [in Ukrainian].
2. Kovbasiuk Yu.V. (red) (2012). Derzhavna sluzhba [Civil service] : pidruchnyk: u 2 t. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. K.; Odesa : NADU. T. 1. 372 p. [in Ukrainian].
3. Ievropeiska khartiia pro zakon "Pro status suddiv" [European Charter on the Law on the Status of Judges] : mizhnarodnyi dokument vid 10.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text [in Ukrainian].
4. Zazerin K.S. (2013). Pravove rehuliuвання sotsialnoho zabezpechennia derzhavnykh sluzhbovtziv [Legal regulation of social security of civil servants]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. *Seriia Yurydychni nauky. Kherson State University Herald. Series "Legal Sciences", 05, Vol. 01, 108-111* [in Ukrainian].
5. Konstytutsii i konstytutsiini akty Ukrainy: Istoriia i suchasnist [Constitutions and constitutional acts of Ukraine: history and modernity]. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2001. 397 p. [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] : Zakon vid 20.04.1978 № 888-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR. 1978. № 18. St. 268 [in Ukrainian].
7. Konstytutsiia Ukrainkoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki [Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic] : istorychnyi dokument vid 30.01.1937. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001/ed19370130#Text [in Ukrainian].
8. Konstytutsiia Ukrainkoi sotsialistychnoi radianskoi respubliki [Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic] : Postanova KhI Vseukrainskoho zizdu Rad robotnychykh, selianskykh i chervonoarmiiskykh deputativ vid 15 travnia 1929 r. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1929.html> [in Ukrainian].
9. Konstytutsiia Ukrainkoi Narodnoi Respubliki [The Constitution of the Ukrainian People's Republic]. (Statut pro derzhavnyi ustroi, prava i vilnosti UNR): Istorychnyi dokument vid 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Ukrainkoi Sotsialistychnoi Radianskoi Respubliki [Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic] (berezen 1919 r.) : istorychnyi dokument vid 10.03.1919. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text> [in Ukrainian].
11. Markus V. (1980). Ukrainska Sovietska Sotsialistychna Respublika Entsiklopediia ukrainoznavstva [Ukrainian Soviet Socialist Republic Encyclopedia of Ukrainian Studies]. Slovnykova chastyna (EU-II). Paryzh, Niu-York. T. 9. P. 3200–3600 [in Ukrainian].
12. Monreal'ska universalna deklaratsiia pro nezalezhnist pravosuddia [Montreal Universal Declaration of Independence of Justice] : mizhnarodnyi dokument vid 01.01.1983. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU83323.html [in Ukrainian].
13. Nazarov I.V. (2010). Istorychni osoblyvosti formuvannia sudovoi systemy Ukrainy [Historical features of the formation of the judicial system of Ukraine]. Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia. Kharkiv : Pravo. Vyp. 19. P. 12–22 [in Ukrainian].
14. Pylypenko O.Ye. (2012). Formuvannia prava sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini: istorychnyi aspekt [Formation of social security law in Ukraine: historical aspect]. Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Seriia: Upravlinnia. Vyp. 4. P. 277–283.
15. Pro derzhavni pensii [About state pensions] : Zakon SRSR vid 14.07.1956. Vedomosti Verkhovnoho Soveta. 1956. № 15. St. 313 [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok pryznachennia i vyplaty derzhavnykh pensii [On approval of the Regulations on the procedure for assigning and paying state pensions] : Postanova Rady Ministriv SRSR vid 03.08.1972 № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0590400-72#Text> [in Ukrainian].
17. Pro sotsialne zabezpechennia chleniv rodyn robotnykiv i sluzhbovtziv [On social security of family members of workers and employees] : Postanova RNK URSR vid 12 kvitnia 1921 r. Z.Z. URSR 1921 r. № 6. St. 177 [in Ukrainian].
18. Pro status suddiv v SRSR [On the status of judges in the USSR] : Zakon SRSR vid 04.08.1989 № 328-I. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328400-89#top> [in Ukrainian].
19. Pro status suddiv : Zakon Ukrainy [On the status of judges] vid 15.12.1992 № 2862-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1993 r. № 8. St. 56 [in Ukrainian].
20. Pro sudoustrii i status suddiv [On the judiciary and the status of judges] : Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1402-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2016 r. № 31. S. 7. St. 545 [in Ukrainian].
21. Rekomendatsiia № (94) 12 "Nezalezhnist, diievist ta rol suddiv" [Recommendation № (94) 12 "Independence, effectiveness and role of judges"] : mizhnarodnyi dokument vid 13.10.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text [in Ukrainian].
22. Shashkiv B.I. (2016). Pravo sotsialnoho zabezpechennia [The right to social security]. Zahalna chastyna : navchalnyi posibnyk. Chernihiv : PAT "PVK "Desna". 692 p. [in Ukrainian].
23. Tretii Universal Ukrainkoi Tsentralnoi Rady [Third Universal of the Ukrainian Central Council], 1917. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html> [in Ukrainian].
24. Shemshuchenko Yu.S. (red) (2002). Iurydychna entsyklopediia [Юридична енциклопедія]: у 6 т. Київ : "Ukr. entsykl.". T. 2. 720 s. URL: https://leksika.com.ua/13291205/legal/dekrety_pro_sudi [in Ukrainian].